

Ann Helene Bolstad Skjelbred

Lily Weiser-Aall

NORSK ETNOLOGISK GRANSKINGS FØRSTEDAME

Lily Weiser-Aall, leder av Norsk etnologisk gransking. Her fotografert under åpningen av utstillingen Storvask, den tiende juni i 1965.

Foto: Norsk Folkemuseum.

Lily Weiser-Aall var daglig leder for Norsk etnologisk gransking (NEG) fra opprettelsen i 1946 og overtok som leder etter Hilmar Stigum i 1967. Hennes nitide dokumentasjon av norsk kultur og hennes bruk av spørrelistesvarene i egen forskning la grunnlaget for det arbeidet som NEG har utført i alle år siden. Med sin akademiske utdannelse og forskning fra Wien, representerte hun noe nytt i det norske forskningsmiljøet. Hun opprettholdt gjennom hele sin karriere en tett forbindelse med forskere internasjonalt og nøy en høy anseelse blant sine norske og nordiske kolleger. Men for enkelte representerer hun også i dag en gåte nettopp på grunn av sin akademiske bakgrunn fra 1920-tallets Wien, på grunn av den måten forskningen hennes ble brukt av de tyske og østerrikske nasjonal-sosialistene og på grunn av spørsmålet om hvor hun sto politisk i en skjebnesvanger tid for Norge og Europa.

NORSK FOLKEMUSEUMS INITIATIV

Norsk etnologisk gransking (NEG) ble opprettet ved Norsk Folkemuseum i 1946. Initiativet kom fra konservator Martha Hoffmann (Hoffmann 1998:10). Hun argumenterte for at museet måtte skaffe seg førstehåndskunnskaper om gamle redskaper og gamle driftsformer før de forsvant med fornyelsen av det norske landbruket, en prosess som ville skyte fart etter at andre verdenskrig var slutt. Kunnskapen kunne skaffes gjennom spørrelister sendt ut til et stort antall informanter landet over. Hoffmann studerte modellen for hvordan dette kunne gjøres ved Nordiska museet i Stockholm og Etnologiske samlinger i København, men ville selv ikke gå inn i stillingen som konservator ved NEG. Lily Weiser-Aall ble ansatt i en nyopprettet konservatorstilling med Hilmar Stigum som leder av institusjonen. Hun ivaretok det daglige arbeidet med utarbeidelse og utsendelse av spørrelister og med kontakten med medarbeidere fra hele landet. Gjennom NEGs virksomhet fikk Norsk Folkemuseum spesielt, og nasjonen generelt, utvidet sin kulturhistoriske kunnskap om det førmoderne jordbruket i Norge. Da Hilmar Stigum gikk av med pensjon i 1967, overtok Lily Weiser-Aall som leder for NEG. Hun ble sittende i stillingen til hun fylte 72 år. Hun hadde da utarbeidet 58 spørrelister og brukt svar fra flere av dem i egen forskning.

Selv opplevde jeg henne så vidt gjennom et besøk i Norsk etnologisk granskings lokaler der jeg fikk bruke spørrelistesvar om innledning av barselkvinner (spl nr.47) til min magisteravhandling i folkloristikk. Senere hadde jeg gleden av å assistere henne når hun kom til Universitetsbiblioteket i Oslo som låner. Hun skilte seg ut med sin skjønnhet og for måten hun førte seg på. Også derfor har jeg valgt å kalle henne «førstedame».

HVEM VAR HUN?

Nils Lid kalte Lily Weiser-Aall for «Norges lærdeste dame» (Hoffmann 1998:9). Hennes språkkunnskaper var formidable. Hun behersket gresk, latin, oldnorsk, oldgermansk, engelsk, fransk, italiensk, svensk og norsk, i tillegg til morsmålet tysk. I tilknytning til språkene hadde hun store kunnskaper om kulturhistorien i de respektive språkområdene. I studietiden og årene etterpå hadde hun publisert en rekke arbeider om tysk og østerriksk folkloristikk og etnologi (Se Kvideland 1998b).

Hun var født i Wien i 1898 og var datter av en advokat og dr. juris. Hun tilhørte den

delen av det bedre borgerskapet som la vekt på utdanning og kultur mer enn på penger (Eike 1998:50). Etter eksamen artium i 1917 begynte hun på studier i tysk litteratur, skandinavistikk og germanistikk ved det filosofiske fakultet ved universitetet i Wien. Heri inngikk norrønt språk og kunnskap om den germanske oldtiden. Folkskunde, som innbefatter etnologi, folkloristikk og mytologi, ble hennes fagspesiale. Med avhandlingen *Jul. Weihnachtsgeschenke und Weihnachtsbaum. Eine volkskundliche Untersuchung ihrer Geschichte* (1923) ble hun Dr. Philosophiae. Etter østerriksk akademisk tradisjon ble hun med det tilkjent kompetanse til å undervise i gymnaset.

Hun gikk videre i studiene for å habilitere seg til en stilling ved universitetet, og valgte å studere under germanist og professor Rudolf Much ved universitetet i Wien. Gjennom forelesninger og egen forskning la han vekt på utforskningen av ritualer i oldgermansk tid, med Tacitus' *Germania* som en viktig kilde. *Norrøne sagaer* var en annen viktig kilde for germanistene, også for Lily Weiser.

I 1926 leverte Lily Weiser inn avhandlingen *Altgermanische Jünglingsweihen und Männerbünde* (1927) for å kvalifisere seg videre til en universitetsstilling (Eike 1998:47–49). Hun var den første kvinnen i hjemlandet som habiliterte seg i faget Folkskunde (Niem 1998:19). Avhandlingen dreier seg om innvielsesriter av unge menn og gammelgermanske mannsforbund, en tradisjon hun mente hadde røtter i indogermansk tid. Hun etablerte en historisk sammenheng mellom «primitive kulturer» som hun valgte å kalle Tiefskulturen, via indogermansk, gammelgermansk og sydgermansk, med den romerske historikeren Tacitus' verk *Germania* som kilde, og videre til den nordiske berserkkultur med norrøn mytologi og sagaer som kilde. Den rådende faglige innfallsvinkelen for Folkskunde, i likhet med etnologi og folkloristikk i Norden, var å hente inn dokumentasjon fra alle tilgjengelige kilder omkring et tema. Lily Weisers hovedinteresse var folkelig skikk og bruk, særlig de rituelle elementene dyrebekledning, opptog og bruk av masker, elementer som hun mente hadde overlevd til 1800-tallets skikker ved advent og jul (Kvideland 1998a:115–116). Senere tok hun dette opp igjen i norske studier av julebukken, julegeita og julenissen (Weiser–Aall 1954).

Under studietiden utmerket hun seg som en av de tre første kvinnelige akademikere i tyskspråklig område (Niem 1998:19).

I 1927 giftet Lily Weiser seg med den 32 år eldre norske filosofen og psykologen Anathon Aall. I 1928 fulgte hun ham til Tokyo der han var invitert som gjesteforeleser. Hun ble spurt om hun ville forelese på universitetet, og ble med det den første kvinne som foreleste på universitetet i Tokyo (Hoffmann 1998:12). Ekteparet Aall flyttet til Norge i 1929. De fikk tre barn sammen. Anathon Aall døde i 1943 og Lily Weiser–Aall i 1987.

FOLKLORE OG PSYKOLOGI

Av publikasjonene hennes ser man at det var folkløse som sto hennes hjerte nærmest. Som student og ung forsker var Lily Weiser–Aalls hovedperspektiv ritualer og gjenstander som hun gjerne satte i en religionshistorisk og –sosiologisk sammenheng. Hun var opptatt av tro/overtro og grunnlaget for den og hun var opptatt av sagn som formidler av dette temaet. Det gjelder ikke bare de to avhandlingene fra 1923 og 1927, men i en rekke

Julegeit. I Nes i Vest-Agder gikk ungdommene “julegeit” og samlet inn julegodter. Fra svar på spørreliste nr 29.

Foto: Norsk Folkemuseum.

arbeider i hele hennes forskerkarriere. Forskning bedrev hun uavbrutt, også som gift husmor og mor.

I de første årene etter at hun flyttet til Norge, konsentrerte hun seg om studier av psykologi, en fagdisiplin som hun til dels hadde anvendt i sine tidlige arbeider (Niem 1998:21). I 1933 vant hun Kongens gullmedalje for avhandlingen *Symbol og psykologisk grunnlag – i religiøs opplevelse*. Den er ikke trykt på norsk, men på tysk (Weiser-Aall 1933). Psykologiens metodiske arbeidsredskap ville kunne utvide og fordype etnologisk og folkloristisk forsknings kildegrunnlag, hevdet hun i innledningen til *Volkskunde und Psychologie* (Weiser-Aall 1937:2). Hun hadde en tid vært opptatt av eidetikk, en gren av psykologien som var aktuell på den tiden. Den går ut på at visse personer, kalt eidetikere, har en spesiell evne til å forme visuelle forestillinger. For å prøve teorien gjennomførte hun i 1934 tre eksperimenter om minne og muntlig overlevering. Resultatene fra eksperimentene brukte hun så i analyser av opplevelsesfortellinger hentet fra et tradisjonsmateriale, blant annet fra arkivet i Norsk Folkeminnesamling. I artikkelen *Erlebnisgrundlage der Volksüberlieferung* slo hun fast at man innen sagnforskningen lenge hadde visst at det ikke er folket som kollektiv som mottar og viderefører fortellinger og tradisjon, men at det er enkeltpersoner som er formidlere og at de gjør det på forskjellig vis (Weiser-Aall 1936/37:13). Hun gikk i rette med samtidens etnologer og folklorister for deres amatør-messige bruk av psykologi i forskningen sin, for eksempel når C-W. von Sydow og Walter Liungman hevdet at personer som gjenga overnaturlige opplevelser som selvopplevde led av feberhallusinasjoner (Weiser-Aall 1937:2), eller med epileptiske anfall slik Friedrich Ranke gjorde (Weiser-Aall 1936/37:13). Hun brukte også psykologi for å gi en forklaring på hvordan troen på magi er forankret i psyken (Weiser-Aall 1953a). Det psykologiske perspektivet, med vekt på individet i tradisjonsformidling, ble ikke videreført, hverken i hennes egen eller i andres folkloristiske forskning.

Hun anvendte teorien om eidetikk også på skjønnlitterære forfattere og holdt foredrag i Det Norske Videnskabsakademi om Jonas Lie som eidetiker (Weiser-Aall 1940). Til akademiet var hun blitt innvalgt i 1937.

Det som kjennetegner Lily Weiser-Aall som forsker er hennes grundige dokumentasjon av et kulturelt fenomens eller en gjenstands historie og utbredelse. Hun brukte språk som en viktig kilde for å kunne fastslå noe om både utbredelse og alder, og fordi hun var så språkmektig, kunne hun hente inn eksempler med større rekkevidde både historisk og geografisk enn de fleste av hennes norske og nordiske kolleger kunne. En kan si at forskningsarbeidene er fortunne når det gjelder dokumentasjon, mens hun er nøktern i sine tolkninger når hun peker på mulige sammenhenger og konklusjoner. I analysene hun foretok av materialet sitt var hun hverken dristig eller tilhenger av store ord. Snarere tilbakeholden, og alltid underlagt den dokumentasjonen hun nitid hadde bragt frem. Kjedelig vil kanskje noen kalle forskningen hennes, men kildene hennes er etterprøvbare og arbeidene er grundige og vederheftige.

I tillegg til forskningen var hun en flittig bidragsyter til *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens* og *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder* (se Kvideland 1998b). Gjennom flere år sendte hun inn norske bibliografiske opplysninger til *Volkskundliche Bibliographie* (senere kalt *Internationale volkskundliche Bibliographie*).

LEDER AV NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Fra hun kom til Norge i 1929 hadde Lily Weiser-Aall nær kontakt med norske forskere. Hun hadde en «forskerplass» ved Norsk Folkeminnesamling, som da holdt til ved Universitetsbiblioteket på Solli plass i Oslo, og hun bedrev forskningen sin i et kollegialt samvær med Knut Liestøl, Reidar Th. Christiansen, Svale Solheim og Nils Lid. Da sistnevnte ble utnevnt som Norges første professor i etnologi i 1940, ble han knyttet til Norsk Folkemin-

Marta Hoffmann, Lily Weiser-Aall, Randi Gaustad (den gang student), på tjenestereise i Bykle, Aust-Agder 1966.

Foto: Norsk Folkemuseum.

nesamling. Kjennskapen til norsk tradisjonsmateriale har Weiser-Aall fra Folkeminnesamlingen og hun har referanser til materiale herfra i alle arbeidene sine.

I studietiden hadde hun besøkt en rekke museer. Hun oppholdt seg flere ganger i Sverige, lærte seg svensk og besøkte blant annet Nordiska museet og Skansen i Stockholm. Hun praktiserte ved flere tyske museer og foretok feltarbeid, også med bruk av spørrelister, i Tirol. Hun var med andre ord ikke uten museums- og arkivkompetanse da hun ble ansatt som konservator ved Norsk Folkemuseum i 1946, med det daglige ansvaret for Norsk etnologisk gransking og spørrelistevirksomheten.

Selv om modellen for NEGs virksomhet var hentet fra Nordiska museet og Etnologiske samlinger, så hadde spørrelister som metode for dokumentasjon også en norsk forhistorie. Ved Institutt for sammenlignende kulturforskning, som var grunnlagt i 1922, og der Nils Lid var fast ansatt fra 1924, hadde man brukt spørrelister, blant annet i den store undersøkelsen av det norske seterbruket. Det samme instituttet hadde i en årrekke støttet Nemnda til Gransking av Folkeseid og Nemningsbruk (1934-1947) med penger. Dette var en institusjon som kartla språk og den konkrete bruken av ord i det miljøet de hørte til. Det var Nils Lid som sto for både innsamling og bruk av det innsamlede materialet og som var redaktør av tidsskriftet *Ord og Sed* der spørrelister og artikler om språk og tradisjon ble presentert. NEG overtok *Ord og Seds* informanter og skaffet flere gjennom kulturstyrer ute i fylkene. Slik fortsatte NEG et arbeid og en metode som allerede var kjent, men tilpasset Norsk Folkemuseums behov.

Da NEG ble grunnlagt var det altså tette faglige forbindelser mellom folkeminneskaping (folkloristikk), folkelivsgransking (etnologi), dialektforskning og folkemuseumsarbeid. Dette gjenspeiles i de temaene som NEG laget spørrelister om. Med NEG kan man si at faget etnologi fikk sitt tradisjonsarkiv i nær tilknytning til det som ble regnet for å være etnologens fremste og fornemste arbeidsplass, nemlig Norsk Folkemuseum.

Det var viktig å få dokumentert så langt tilbake i tid som mulig. Tradisjonens alder skulle borge for dens autenticitet og knytte tråder så langt tilbake i kulturhistorien som mulig. Tidens etnologiske og folkloristiske forskning var slik, i hele Europa. Det var også

slik Weiser-Aall hadde dokumentert og analysert germanske juleskikker, mannsforbund og ynglingeinnvielser. I løpet av sine 22 år ved NEG utarbeidet hun, alene eller sammen med andre, 58 spørrelister. De aller fleste av dem var knyttet direkte til Norsk Folkemuseums interesser og behov. Men til sammen utgjorde svarene på de forskjellige spørrelister og temaer kilder med en bredere kulturhistorisk betydning. Lily Weiser-Aall praktiserte det som Agneta Lilja (1996) kaller den objektive dokumentasjonens ideal. En slik inngang til spørrelistearbeidet betyr at kulturforskeren forholder seg til dokumentasjon av kulturen på samme måte som naturvitenskapen gjør til sitt materiale, ut fra en oppfatning om at kulturen lar seg dokumentere objektivt, løsrevet fra det enkelte individets holdninger og vurderinger (Moestue 1998:95). Det førte også til at forskeren måtte forholde seg objektiv til sitt materiale. Det var et forskningsideal som ligger flere tiår før begrepet «historien som konstruksjon» ble et slags mantra for historie- og kulturforskere.

I utarbeidelsen av spørrelistene gikk hun til verks på samme grundige måte som i forskningen sin. Forarbeidene til spørrelistene er bevart i arkivet etter henne som finner seg ved Håndskriftsamlingen ved Nasjonalbiblioteket i Oslo. I et manuskript (Ms. fol.4250H) har hun beskrevet de praktiske sidene ved spørrelisteinnsamling. Her redegjør hun for valg av emner til spørrelistene, om hvordan man skaffet og forholdt seg til medarbeiderne, dvs. de informantene i bygdene som mottok og besvarte spørrelistene, og hvordan spørrelistene ble utarbeidet (Moestue 1998:97). Forarbeidet til utarbeidelsen av en spørreliste, *Gifteferdig ungdom* (nr. 71), beskrev hun slik:

Først blir alt kjent trykt og utrykt norsk stoff om emnet gjennomgått, deretter det stoffet som er tilgjengelig for det øvrige Norden og til sist fra kontinentet. På den måten får man et inntrykk av hva som er vesentlig, samtidig ser man hvilke synspunkter og detaljer (som) eventuelt er forsømt av forskningen. Et slikt forarbeid hjelper en siden til å forstå svarene, som iblant kan være misvisende dersom man ikke kjenner til et større stoff (1963:12).

Først når alt dette var på plass, laget hun spørsmålene som ble sendt ut til NEG's informanter. Listene hennes er ofte både lange og svært detaljerte. Hun sto i en etnologisk og folkloristisk tradisjon der dokumentasjon av eldre kultur og tradisjon hadde en egenverdi i seg selv, og det gjaldt å dekke et tema så grundig som overhodet mulig. Bare da kunne man oppnå et tilfredsstillende resultat. Gjennom forarbeidene skaffet hun seg solide kunnskaper om arbeidet på den norske gården og i bygda. Geografiske forskjeller var viktig, og mye av den dokumentasjonen som ble skaffet frem på denne måten, er benyttet i det folkekjære kulturhistoriske verket *Vår gamle bondekultur* (Visted og Stigum 1951-52). I det kan man lese seg til regionale forskjeller i for eksempel byggeskikk, baking, lauvtaking og mye mer. Det var Hilmar Stigum som var forfatter og medredaktør for nyutgaven av Kristofer Visted's bok av samme navn. Mange av de første spørrelistene som NEG sendte ut, har Stigum som forfatter eller medforfatter. En kan likevel regne med at det var Lily Weiser-Aall som sto for mye av forarbeidet.

Går man til hennes publikasjoner kan man se hvor vidt og bredt hun har undersøkt et tema. Det gjelder for eksempel avhandlingen *Svangerskap og fødsel i nyere norsk tradisjon* (Weiser-Aall 1968b) som er basert på svarene til spørrelister nr. 45 og 46. Litteraturlisten teller 400 referanser til sitert litteratur, og ut fra det man vet om hennes grundighet, er det sannsynlig at hun har lest det materialet hun viser til. Forskningen hennes er i tråd med det som var den rådende kulturforskningen i Norden (og Tyskland) fra 1920-årene av og flere tiår fremover. Den skulle bygge på objektive fakta, på observasjon, feltarbeid, klassifikasjon og beskrivelse av temaet i det kildematerialet man til slutt satt med. Det medførte også at forskeren selv skulle forholde seg objektivt til sitt materiale og ikke leg-

ge egne holdninger inn i analysen. Det man i dag ser som en mangel ved denne kildebaserede forskningen, er kildekritikk. Med det mener jeg at det mangler en problematisering av de forskjellige kildetyperne, og dermed også av deres verdi i forhold til temaet. Det viktige var å ha mange «belegg» for å vise et temas utbredelse i tid og rom. Der sto hun i en felles tradisjon med en rekke forskere innen folkloristikk og etnologi, både i Norge og Europa for øvrig. Weiser-Aall la vekt på skriftlige kilder og hvordan kunnskap fra dem ble overført i tid og rom til andre skrifter og til muntlig overlevert tradisjon.

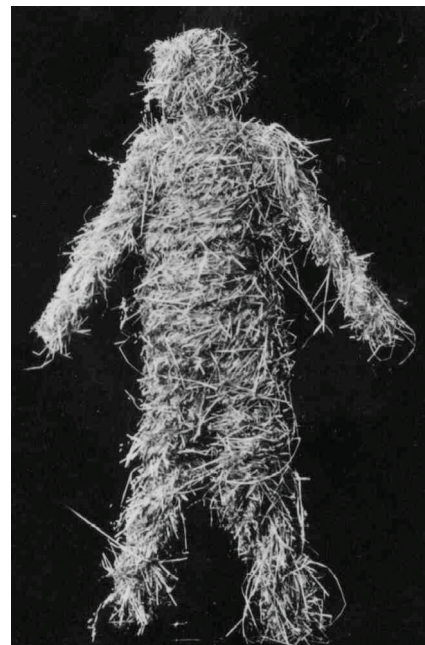
Lily Weiser-Aall står som ene forfatter av flere spørrelister om mat, måltider og kosthold. Her la hun grunnlaget for dokumentasjon av et tema som hun ikke selv gjorde til gjenstand for forskning, men som mange andre forskere og kulturarbeidere har benyttet seg av opp gjennom årene. Temaet er blitt fulgt opp også etter Weiser-Aalls tid. Man kan godt si at dette materialet er unikt i sin bredde og dybde. Et annet viktig felt som hun tok opp er medisinhistorie som hun først og fremst knyttet til folkelig medisinsk praksis (spl nr. 45, 46, 58, 80 og 100). Dette gjorde hun til gjenstand for egen forskning (Weiser-Aall 1962/63, 1968b og 1973) og var med i et nordisk samarbeid om folkemedisin.

Hun var opptatt av alder og utbredelse for et fenomen eller en gjenstand, men i valg av temaer for spørrelistene synes jeg man kan se en interesse også for sosiale mønstre, slik som i listen om gifteferdig ungdom (nr.71), om helsing og fakter (nr.36), om måltider og mat (nr.24) og bordskikk til hverdags (nr.23). Ritualer var hun opptatt av helt fra begynnelsen av sin forskerkarriere i Wien, og hun fulgte interessen opp i valg av spørrelistetemaer. Vi ser det i spørrelistene om død og begravelse (nr.64), bålrensing (nr.68) og i mors- og farsdager (nr.7 og 112). Med det sistnevnte temaet tar hun opp et relativt moderne fenomen. Hennes «gamle» interesse for julen nedfeller seg i spørrelistene om juletre og julehalm (nr.18) og om julenissen og julegeita i Norge (nr.29), som også har spørsmål om julebukken og derfor handler mye om maskebruk. En artikkel om julekort ble publisert i *By og bygd* 11/1956-57, basert på en innsamling arrangert av *Magasinet for alle*. Jeg vil spesielt ta opp noen temaer som hun valgte å gjøre til gjenstand for egen forskning for å vise at dokumentasjon av den typen som Norsk etnologisk gransking utfører var, (og er), viktige kilder for forskning. Dette er kilder som ikke skaffes til veie gjennom andre institusjoner og som er et viktig supplement til annet materiale om historie, kultur og samfunn.

JUL I NORGE

Julen, med alle dens tradisjoner, hadde opptatt henne siden hun som ung hadde publisert avhandlingen *Jul. Weihnachtsgeschenke und Weihnachtsbaum. Eine volkskundliche Untersuchung ihrer Geschichte* (Weiser-Aall 1923). Så hva med den norske tradisjonen? I 1950 sendte hun ut en spørreliste for å kartlegge juletreskikken i Norge (Weiser-Aall 1952). I den historiske oversikten som innleder studien, gjør hun kort rede for forskjellige tradisjonstråder bakover og hvilke teorier ulike forskere hadde knyttet til juletreet. Ikke uventet ville mange knytte det til en gammel og mytisk tradisjon. Weiser-Aall gjorde kort prosess og erklærte at juletreet, slik vi kjenner det, er en moderne, urban skikk. Biografiske kilder og svarene på spørrelisten gir et godt bilde på en skikks usamtidighet i utbredelse, noe som gjør det vanskelig å svare på når treet, lysene, pynten, gangen rundt og gavene ble innført i Norge.

I Weiser-Aalls forskning ble norske tradisjoner hele tiden satt i sammenheng med nordiske og europeiske, i tid og rom. Hun forholdt seg gjennomgående til skiftende teorier omkring et fenomen, støttet eller avviste dem. Men hun er nøktern og opptatt av hvilken praktisk funksjon en skikk har hatt og viser at tradisjonene omkring en skikk har et utall av perspektiver. For hvert tema trekker hun inn tilsvarende opplysninger fra andre kulturer. Det er sammenlignende kulturforskning på mikronivå.

Juletre og julehalm var tema for spørreliste nr. 18. Denne halmfiguren eller julesvennen fra Selbu i Sør-Trøndelag ble gitt til Norsk Folkemuseum av Nils Lid i 1929. Foto: Norsk Folkemuseum.

Interessen for opptog og maskebruk, som var hovedinteressen i de tidlige avhandlingene hennes fra 1923 og 1927, førte hun videre i undersøkelsen av julenissen og julegeita fra 1954 med utgangspunkt i spørrelistemateriale som hun samlet inn i 1950, supplert med skolestiler fra oslobarn. Julegaver er også en del av dette tradisjonskomplekset. Det gjør analysen innholdsrik, men fremstillingen er kompleks og til tider uoversiktlig. Tradisjonslinjene til den importerte julenissen, julemannen eller Santa Claus, den norske fjøsnessen, julebukke og julegeit og maskeskikker, og forbindelsen mellom dem, behandles uten at funksjonene differensieres i særlig grad. Den vidtfavnende dokumentasjonen ser ut til å være det viktigste. Den viser hvor kompleks materialet er, men dokumentasjonen krever at leseren selv går i dybden for å se funksjonen av de forskjellige jule- og maske-skikkene.

MEDISINHISTORIE

Det andre store tradisjonskomplekset som Lily Weiser-Aall tok opp, er medisinhistorie. Igjen er innfallsvinkelen gjenstander og handlinger knyttet til dem (Weiser-Aall 1962/1963, 1968b og 1973). Hennes anliggende var å vise at folkelig tradisjon for en stor del hadde sine røtter i skriftlig medisinsk tradisjon fra antikken, over middelalderen og til muntlig tradisjon på 1800-tallet. Det siste fant hun i svarene på spørrelistene og i annet tradisjonsmateriale. Skriftlig kunnskap fra langt tilbake og fra fjerne kulturer er blitt tatt opp i den folkelige tradisjonen, og hun ville vise at folkemedisin ikke bare er medisin med magisk fortegn, trolldomsmedisin, slik Ingjald Reichborn-Kjennerud karakteriserer den (Reichborn-Kjennerud 1927-1947), men at betydningsfulle deler av den står på skuldrene av skriftlig, lærd medisin.

Hun slo også fast at den skriftlige tradisjonen på sin side kan ha tatt opp folkelig overlevering. «Det dreier seg om å gi og ta gjennom århundrer» skriver hun (Weiser-Aall 1973). I 1961 deltok hun på det nordiske symposiet «Learned and Popular Tradition in the Medical Art of the Peasantry» ved Nordiska Museet i Stockholm, med et innlegg om lærd tradisjon i folkemedisinen omkring fødselslyter som kunne bli påført barnet under svangerskapet og hvordan både den gravide kvinnen og miljøet rundt henne kunne avverge dem (Weiser-Aall 1962/1963). Hun viste til at i tiden før 1800-tallet var det ingen skarp grense mellom lærd medisin og folkelig overlevering og at begge former for kunnskap gikk igjen i lærebøker for leger og jordmødre. Svarene på spørrelistene 45 og 46 om stell av barn, sendt ut i 1954, danner det folkloristiske materialet for tre analyser (Weiser-Aall 1962/1963, 1968b og 1973), hvorav *Svangerskap og fødsel i nyere norsk tradisjon* er den mest ruvende (Weiser-Aall 1968b). Spørrelistesvarene settes inn i en litterær tradisjon med røtter så langt tilbake som til indoeuropeisk tid. Materialet hun la frem er overveldende i sin detaljrikdom og en utfordring for leseren, men bæres av den solide dokumentasjonen og nøkterne behandling, noe som aldri vil tape seg over tid.

ET ETNOLOGISK PERSPEKTIV

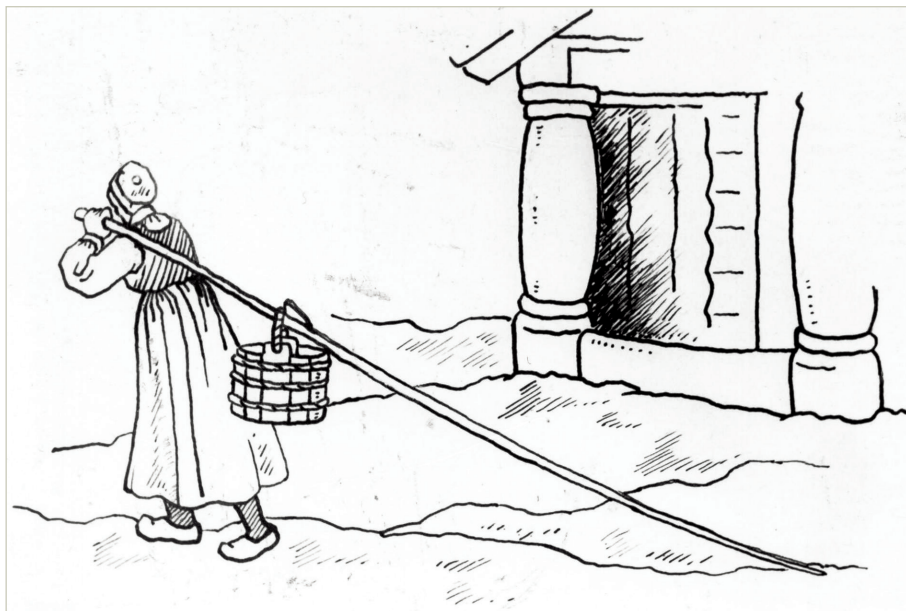
Weiser-Aalls egne interesser lå hovedsakelig i folkloristikken. Mest etnologisk er hun i analysen *Vassbæring i Norge* av materialet om transport av vann til hus og fjøs (Weiser-Aall 1953c).¹ Spørrelisten var utarbeidet etter initiativ fra foreningen Østkantutstillingen. Dette var en forening som hadde som formål å gi råd til Oslos arbeiderbefolkning om praktisk og billig innredning og arrangerte flere utstillinger på 1920- og 30-tallet. I 1939 handlet den om vann til husmødrene. I 1947 utarbeidet Lily Weiser-Aall en spørreliste i forkant av utstillingen Vasshullet, som fant sted i Oslo året etter. Listen har sju hovedspørsmål med flere delspørsmål om redskaper og metoder for å bringe vann til huset, mens ett tar for seg hvem som bar eller bærer vann. Listen ble besvart av over 300 personer, noe som gir et omfattende empirisk kildegrunnlag.

Spørreliste 37 har temaet høytidsmat til årsfester. Her ser vi julepyntet stue med dekket bord i Ampiansbråten på Norsk Folkemuseum.

Foto: Anne-Lise Reinsfelt, Norsk Folkemuseum.

Vannbæring på langstang ble brukt der terrenget var bratt. Her fra Tinn i Telemark ca. 1870.

Foto: Norsk Folkemuseum.

Kvinner bærer vann. Karterud, Austmarka, Kongsvinger, Hedmark 1942.

Foto: Hilmar Stigum, Norsk Folkemuseum.

Weiser-Aall la først og fremst vekt på gjenstandene som var i bruk og deres historiske linjer:

En kan se på vassbæring på forskjellig vis. Når en tenker på den som kulturhistorisk foreteelse, kan en legge hovedvekten på annen del av ordet og se den som et historisk fengslende fenomen. Eldgamle og vidtspredte redskaper og metoder for frakting er den dag i dag i bruk i Norge (Weiser-Aall 1953c:4).

Det vanlige var at både fjøs og hus var kvinners ansvar og dermed falt vannbæringen på kvinnene i husholdet, på tjenestejentene og husmoren selv. Det ser man også av de

Omslag til heftet «Vann til husmødrene». Utgitt av Østkantutstillingen, Oslo i april 1941. Prisen var 25 øre. Det var Nanna Broch, Kirsten Sinding-Larsen...m.fl. som sto for utgivelsen på Grøndahl & Søns Forlag. Foto: Norsk Folkemuseum.

innsendte svarene. Men flere skrev at etterhvert tok mennene mer del i vannbæringen, også til husholdningen.

Selv om forskeren skal holde seg nøytral i forhold til sitt materiale, en akademisk kodeks som nok var strengere tidligere enn den er i dag, så tillot Weiser-Aall seg å ha meninger. Det ser en av formuleringer med bruk av ordene «trist» og «bøte» i innledningen der hun skriver at kulturhistorien om vannbæring gir «en trist følelse av at en stor del av folket, framfor alt kvinner, er utsatt for et umenneskelig slit» (Weiser-Aall 1953c:4) og at mangelen på vannledning til gårdene og mangel på arbeidshjelp til å frakte vann fører til at det «verst går ut over kona» og «at det framfor alt er kvinnen som må bøte for det» (Weiser-Aall 1953c:7).

Utbredelsen og variasjonene for to av gjenstandene, vassåk og flottører for å hindre skvulping, har hun prikket inn på kart. Kartografi var på den tiden en anerkjent etnologisk metode i hele Norden for å vise utbredelse og variasjoner av et kulturelt fenomen eller gjenstander. Den hadde sitt utspring i Tyskland, og Lily Weiser-Aall var blitt kjent med den allerede i studietiden. I den første årsmeldingen for NEG understrekes det at kulturgrenser ikke alltid følger landegrensene. Det var derfor viktig å nyttiggjøre seg andre lands resultater. «Vår forskning skal ikke bare vise vår egenart. Den skal også vise hva som er felles for folkene og binder dem sammen», sto det i årsmeldingen for 1948-1949 i *By og bygd* nr.6 (Se Skjelbred 2006:25-28). Først på 1960-tallet ble spørsmålet reist om spørrelistesvar var egnet til å vise dette, ettersom antall svar er avhengig av hvor mange informanter NEG hadde i en region. Antallet medarbeidere og informanter var ulikt fordelt i forhold til innbyggerantallet i en region eller fylke.

Som helhet må en konkludere med at undersøkelsen om vassbæring er datidens

Illustrasjon av barselkvinne og jordmor med nyfødt barn.

Foto: Norsk Folkemuseum.

etnologi og museumskunnskap verdig, smekkefull som den er av faktadokumentasjon omkring arbeidsoperasjoner og gjenstander og uvurderlig for folkemuseer som eier denne type gjenstander. Det er kunnskap som står seg også i dag.

HVA MED MENNESKENE I TRADISJONEN?

Det man i vår tid kan savne i Weiser-Aalls forskning, er et tettere fokus på menneskene i tradisjonen. Hennes karakteristikk av kvinners strev for å skaffe vann til hus og fjøs er nevnt ovenfor. Det nærmeste hun ellers kommer med et perspektiv på menneskene, er i de to små analysene hun har over sosiale mønster, det ene om gifteferdig ungdom (1963) og den andre om arbeidsdeling mellom menn og kvinner (1968a), som begge er basert på innsamlet spørrelistemateriale. Fokuset på sosiale grupper hadde ikke slått ordentlig igjennom i hennes forskerkarriere. I 1970-tallets fokus på kvinneperspektiver i forskningen, kom også spørsmålene opp om hvordan dette hadde hatt nedslag i tradisjonsfagene.

Illustrasjon som viser stell av nyfødt.
1500-tallet.

Foto: Norsk Folkemuseum.

Kunne Lily Weiser-Aall, som kvinne, regnes som kvinneforsker? Spørsmålet var nærliggende, ettersom hun hadde dokumentert og analysert tradisjon knyttet til kvinners interessesfære, som fødsel, stell av barn og syke og av arbeid som tradisjonelt var kvinners ansvar. Men fordi hun i forskningen sin først og fremst var interessert i rituelle og sosiale handlinger, og gjenstander knyttet til handlingene, kom både enkeltindividet og grupper i skyggen. Derfor var hun heller ikke kvinneforsker selv om arbeidene hennes om svangerskap og fødsel handler om et emne av kjerneinteresse for kvinner (Skjølbred 1998:79–92).

GÅTEN

De norske krigshistorikerne Jorunn Sem Fure (2011) og Terje Emberland² har i de siste årene satt søkelyset på Lily Weiser-Aalls kontakt med den nasjonalsosialistiske forskningsinstitusjonen Ahnenerbe. Jeg ser det derfor som nødvendig å gå nærmere inn på spørsmålet her. Tyske og østerrikske volkskundeforskere hadde flere tiår tidligere reist spørsmålet om fagets historie før og under andre verdenskrig (Se Bausinger 1965, 1987; Jacobeit, Lixfeld og Bockhorn 1994). Lily Weisers vitenskapelige arbeider fra universitetet i Wien ble tillagt vekt i tidens forskning fordi de inspirerte flere forskere innen germanistikk ved universitetet i Wien. Både avhandlingen om julen og om gammelgermanske ungdomsinnvielser og mannsforbund føyer seg inn i den identitetsskapende nasjonale kulturhistoriske forskningen som karakteriserer Muchs germanistikk. Den norrøne sagatradisjonen utgjorde en viktig kilde. I så måte var forskningstradisjonen under Much ikke annerledes enn den identitetsskapende funksjonen som folklore, og studier av den, hadde hatt siden Wilhelm og Jacob

Grimms innsamling av språk og folkediktning. Deres arbeid hadde vært en inspirasjon også i Norge, for blant andre Ivar Aasen, Jørgen Moe og Peter Christen Asbjørnsen. Men i etterdøningene etter Tysklands tap av første verdenskrig, tok forskningen innen Volkskunde en alvorligere vending fordi den ble brukt i nasjonalsosialismens ideologi.

Flere av Rudolf Muchs elever, og dermed Lily Weisers studie- og forskerkolleger, tok en aktiv politisk rolle og besatte akademiske stillinger under nasjonalsosialismen. Det gjelder blant annet Otto Höfler, Eugen Fehrle og Richard Wolfram, som alle hadde fremtredende posisjoner enten i Ahnenerbe (Fedrenerve) eller ved tyske universiteter. Heinrich Himmler ville bruke Ahnenerbe for å fremme nasjonalsosialismens ideologi, bygge på folkløse og tradisjoner for å skape nye ritualer og festmønstre som skulle fremme utviklingen av et nytt Germania (Lixfeldt, G. 1994). Kunnskapen om eldre tradisjoner, som volkskundeforskerne kunne bidra med, ble derfor en viktig brikke i denne ideologien. Men det har selvfølgelig satt de volkskundeforskerne som arbeidet for Ahnenerbe i et svært uheldig lys. Selv om hun kjente dem fra studietiden, står det likevel åpent hvor mye Lily Weiser-Aall visste om dette store nasjonalsosialistiske kulturprosjektet slik Gisela og Hannjost Lixfeldt bretter det ut (Lixfeldt, G. 1994 og Lixfeldt, H. 1994). Forfatterne i det omfangsrige og grundige verket *Völkische Wissenschaft* om den nasjonalsosialistiske volkskundeforskningen på 1930- og 40-tallet nevner henne bare sporadisk (Jacobeit, Lixfeldt og Bockhorn 1994). Hun hadde jo da flyttet fra Wien og sitt forskermiljø der.

Fra Oslo holdt Weiser-Aall imidlertid kontakt med sine gamle kolleger, uansett hvilken politisk retning de bekjente seg til, og hun anmeldte verkene deres. Det ser også ut til at hun fungerte som referee og leste korrektur på artikler til fagtidsskrifter. Det kan man se av hennes etterlatte brevsamling (Ms.fol.4250B). Den inneholder få «personlige» brev, hverken fra familie eller venner. Mest dreier korrespondansen seg om kontakt med fagkolleger i inn- og utland. Brevene viser at hun sto i forbindelse med Fehrle³ og Wolfram⁴ før krigen og gjenopptok kontakten med dem etter krigen, men det fins ingen dokumentasjon i brevsamlingen på at hun opprettholdt kontakten med dem under krigen. Derimot ser man av brev fra Hermann Tardel⁵ at hun har hatt en viss kontakt med volkskundeforskeren Otto Höfler og indologen Otto Huth fra miljøet i Wien, som begge var medlemmer av partiet.

I Oslo universitets historie gis det et kortfattet resymé av Höflers, Wolframs og Weisers forskning under ett og den knyttes til den nasjonalsosialistiske ideologi⁶ (Fure 2011:31). Fra 1943 står Lily Weiser-Aall på Ahnenerbes lønningsliste, oppført som betalt medarbeider (Mitarbeiter), men ikke Mitglied (min anmerkning), og mottok bidrag derfra nå og da (jeweils), angivelig for oversettelser (Bockhorn 1994:570). I Kvidelands bibliografi er det ikke holdepunkter for at artikler skrevet 1940-45 var spesielt for Ahnenerbe⁷ (Kvideland 1998b). Derimot viser arkivalia etter henne at hun har oversatt arbeider av den svenske etnologen Martin P:n Nilsson og den danske folkloristen Axel Olrik, trolig for Ahnenerbe.⁸ Tilknytningen til Ahnenerbe utgjør gåtens spørsmål, som ikke får et entydig svar. For tilknytningen til Ahnenerbe fra 1943 av må det legges til at hun samme år var blitt enke og hadde forsørgeransvar for tre mindreårige barn, men var uten inntekt. Hun var heller ikke berettiget enkepensjon på grunn av ektefellens alder da de inngikk ekteskap (Hoffmann 1998:16). Nærings sorg kan ikke ha vært ukjent for henne. Martha Hoffmann skriver at i hele den tiden de kjente hverandre, kjøpte Weiser-Aall brukte klær til seg selv fra Frelsesarmeens utsalg og at hun i alle år holdt seg med én og samme svarte kjole til høytidelige anledninger. Den hadde hun skaffet seg fra sin tid som professorinne⁹ (ibid).

Å fremme kunnskapen om nordisk folkloristikk og etnologi for tyskspråklige forskere var en hjertesak for Weiser-Aall i hele hennes forskerkarriere. Fra sine tidlige år anmeldte hun en rekke skandinaviske publikasjoner i tyskspråklige fagtidsskrifter, men av oversettelser har Kvideland notert bare én, av den svenske folkloristen Carl Wilhelm von

Sydow, *Das Märchen als indogermanische Tradition*, fra så tidlig som 1926.¹⁰ For sitt arbeid med å gjøre skandinavisk etnologisk og folkloristisk forskning kjent i den tysktalende verden, ble hun i 1955 hedret av Kungliga Gustav Adolfs Akademien i Uppsala.

Sympatiserte Lily Weiser-Aall med Heinrich Himmlers kulturpolitiske program slik det er blitt avdekket av Gisela og Hannjost Lixfeld (1994) og Terje Emberland (2012)? Hennes kontakt med politisk aktive kolleger og hennes arbeid for Ahnenerbe taler for. Men man kan spørre seg hvor mye hun kjente til av Ahnenerbes struktur og organisering. Den var så omfattende at det neppe var andre enn de aktivt engasjerte som kan ha hatt oversikt over den. Eller om hun aksepterte Heinrich Himmlers uvitenskapelige ideer om hvordan det ekte germanske hadde sin vugge i Norden?¹¹ Hennes egne forskningsidealer, at forskningen skulle være basert på nitid dokumentasjon, objektivitet i forhold til egne holdninger og nøkterne tolkninger av materialet, motsier det. Det er også annet som taler imot. Marta Hoffmann, som var hennes kollega og venn etter 1946, skrev om henne at hun aldri hadde lagt skjul på sin mening om nazismen (Hoffmann 1998:14). Som student sto Lily Weiser og to kvinnelige medstudenter opp for jødiske kolleger eller andre studenter som ble mobbet (ibid:4). Under krigen var hun dypt engasjert i å hjelpe det jødiske ekteparet Emil og Rosa Goldstein, som var familiens gamle venner, i sikkerhet, først til Norge og så til England. At de trengte hjelp, hadde hun først fått vite i brev fra Eugen Fehrle (Eike 1998:53-56).

Det går tydelig frem av brevene fra tyske og østerrikske kolleger at de også var hennes nære venner. Det ble utvekslet hilsener og informasjon om hvordan enkeltpersoner og deres familier hadde det, og etter krigen var det åpenbart tett kontakt. Lily Weiser-Aall skrev rehabiliteringsbrev for flere av sine tidligere kolleger for at de skulle få arbeid igjen eller skaffe penger til publikasjoner. Til de av dem som ikke fikk arbeid, sendte hun pakker med nødvendighetsartikler. Hvem var hennes personlige vennekrets i Norge? Det er ukjent. Av brevene fremgår imidlertid at kontakten med forskerkolleger i Tyskland og Østerrike også var et personlig vennskap. Ikke bare kjente de henne, men noen av dem kjente også hennes foreldre og andre slektninger.

Man kan spørre seg om Norsk Folkemuseum, som etter krigen avsatte en av sine medarbeidere på grunn av hans medlemskap i N.S.,¹² ville ha ansatt Lily Weiser-Aall om hun på noen måte hadde vist politisk sympati for nasjonalsosialismen?¹³ Den forskningsretningen hun sto for, var den rådende blant alle nordiske og tyske etnologer og folklorister i mellomkrigstiden og under andre verdenskrig. At fagmiljøet ville ta opp tråden fra før krigen kan man lese seg til av deltakerliste og foredrag ved den internasjonale Congress of European and Western Ethnology som ble arrangert i 1951 i Stockholm. Her kom en rekke fagkolleger sammen, nordiske og tyske, som kjente hverandre og hverandres arbeider fra før krigen. I tillegg til Lily Weiser-Aall var både Nils Lid, Hilmar Stigum, Sigurd Erixon, Holger Rasmussen og flere andre aktverdige nordiske folklorister og etnologer deltakere på kongressen. Østerrikeren Richard Wolfram¹⁴ var også der, mens Otto Höfler skrev til Weiser-Aall at han måtte si nei takk på grunn av dårlig økonomi.

Selv ser jeg ingen holdepunkter hverken i hennes skriftlige arbeider eller i de etterlatte brevene for at hun sympatiserte med nasjonalsosialismen. Men naiv i forhold til den politiske sammenheng hun ble satt i, kan hun ha vært, – som bare en forsker i sitt elfenbentårn kan være. Anne Eriksen og Bjarne Rogan har i den nylig publiserte boken *Etnologi og folkloristikk. En fagkritisk biografi om norsk kulturhistorie* (Oslo 2013) åpnet for at Lily Weiser-Aall kan ha hatt nasjonalsosialistiske sympatier, og at videre forskning (kanskje) vil kunne vise dette (Eriksen og Rogan 1994:18-19). Så langt fins det ingen skriftlige kilder som kan dokumentere at hun var positiv til en nazistisk ideologi. Det fremgår heller ikke av Jacobeit, Lixfeld og Bockhorn (1994). En sjekk av referanser her til Lily Weiser/Lily Weiser-Aall som sammenfaller med tilsvarende til Richard Wolfram, viser at tre av dem

er til deres felles forbindelse med Much-skolen og én at hun kan ha truffet Wolfram i 1943 samt om hennes tilknytning til Ahnenerbe. De (udokumenterte) slutningene om Lily Weiser-Aall som James Dow og Olaf Bockhorn kommer til i boken *The Study of European Ethnology in Austria* (1994) som Eriksen og Rogan refererer til, støttes altså ikke av det veldokumenterte verket av Jacobeit, Lixfeld og Bockhorn. Stilles det andre krav i en engelsk utgave enn i en tysk, om samme tema med til dels samme forfattere? Spørsmålet i denne saken blir hvor mye en skal la én person hefte for en annens handlinger. Vennskap og kollegialitet har mange nyanser, til like med gråsoner i politikken. Dokumentasjon må uansett være grunnlaget. Enn videre, at Reimund Kvidelands bemerkning om Lily Weiser-Aalls økonomiske situasjon etter ektefellens død ikke er «nøytral», er underlig. En undersøkelse av hva staten Norge i 1940-årene kunne tilby enker og farløse, vil forhåpentligvis kunne fortelle mer om de faktiske forholdene hun levde under.

Av brevene Lily Weiser-Aall har etterlatt seg ser man at hun var opptatt av to ting: sine barns fremtid og forskningen. Som kulturforsker hadde hun et sterkt ønske om å formidle sine kunnskaper videre, formidle andres forskning gjennom anmeldelser, artikler og praktisk bibliografisk hjelp. Jeg leser også brevene som et forsøk på en balansegang preget av akademisk nøytralitet. Forskningen var det viktigste. Forsøkte hun, eller trodde hun at det gikk an, å være nøytral i forholdet til forskerkollegene og deres arbeider, ved på den ene siden å utvise en akademisk objektivitet i forhold til deres forskning uavhengig av deres politiske ståsted, men på den andre siden å holde på vennskap og lojalitet? Skilte hun seg eventuelt fra andre forskere med denne holdningen? Uansett hva man faller ned på når det gjelder hennes politiske sympatier, så har det ingen betydning for det arbeidet hun utførte i Norsk etnologisk gransking. Der var hun den første og den som la det solide grunnlaget for hvordan institusjonen skulle arbeide. Hennes vitenskapelighet ga NEG den høye grad av troverdighet arkivet fikk og som etterfølgerne har strebet etter å opprettholde.

ARVEN ETTER LILY WEISER-AALL

Forskningspublikasjonene hennes blir sannsynligvis ikke lest i noe omfang i dag, selv om temaene hun har tatt opp fortsatt har stor interesse. Kanskje har de aldri tronet på popularitetsbarometeret. De krever absolutt en viss utholdenhet av leseren, både på grunn av all dokumentasjonen som er pakket inn i dem og på grunn av at særlig artiklene hennes nesten mangler mellomoverskrifter. Men flere av dem står seg likevel veldig godt over tid. Årsaken er den grundige og pålitelige dokumentasjonen som ligger i bunnen for analysene hennes. Dette er henvisning til materiale og kilder som en hvilken som helst forsker kan gå tilbake til og bruke i eget arbeid.

I Norsk etnologisk gransking er arven etter henne uvurderlig. Grundighet og pålitelighet, samt dokumentasjon av temaer av stor betydning for forskningsarbeid både ved museer og ved rene forskningsinstitusjoner, kjennetegner det arbeidet hun la ned i sine mer enn 30 år ved arkivet. For NEG var hun den første, og med sin usedvanlige intellektuelle begavelse må man kunne kalle henne en førstedame!

LITTERATUR

- Bausinger, Hermann 1965. *Volksideologie und Volksforschung. Zur nationalsozialistischen Volkskunde. Zeitschrift für Volkskunde* 61, s. 177-204
- Bausinger, Hermann (red.) 1987. *Volkskunde und Volkstumsarbeit im Nationalsozialismus. Volkskunde und Nationalsozialismus. Referate und Diskussionen einer Tagung der Deutschen Gesellschaft zur Volkskunde*. Bd.7. Red.: Helge Gerndt. München, s.131-141.

- Bockhorn, Olaf 1994. Mit all seinen völkischen Kräften deutsch. Germanisch-deutsche Volkskunde in Wien. *Völkische Wissenschaft. Gestalten und Tendenzen der deutschen und österreichischen Volkskunde in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts*. Red.: Wolfgang Jacobeit, Hannjost Lixfeld og Olaf Bockhorn. Wien-Köln-Weimar, Böhlau Verlag, s. 559-575.
- Eike, Christine 1998. En internasjonalt forsker med akademisk bakgrunn fra Wien. *Verden var hennes tekst. Forskeren Lily Weiser-Aall. En minnebok 1898-1998*. Red.: Anne Moestue og Reimund Kvideland. Oslo, Norsk etnologisk gransking/Norsk Folkeminnelag, s. 47-78.
- Emberland, Terje 2012. *Himmels Norge. Nordmenn i det storgermanske prosjekt*. Oslo, Aschehoug.
- Eriksen, Anne og Bjarne Rogan (red.) 2013. *Etnologi og folkloristikk. En fagkritisk biografi om norsk kulturhistorie*. Oslo, Novus forlag.
- Fure, Jorunn Seim 2011. *Universitetet i Oslo 1811-2011. Bok 4. 1940-1945: universitetet i kamp*. Oslo, Unipub.
- Hoffmann, Marta 1998. Lily Weiser-Aall – kollega og venn 1946-1988 (sic!). *Verden var hennes tekst. Forskeren Lily Weiser-Aall. En minnebok 1898-1998*. Red.: Anne Moestue og Reimund Kvideland. Oslo, Norsk etnologisk gransking/Norsk Folkeminnelag, s. 9-18.
- Jacobbeit, Wolfgang, Hannjost Lixfeld og Olaf Bockhorn (red.) 1994: *Völkische Wissenschaft. Gestalten und Tendenzen der deutschen und österreichischen Volkskunde in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts*. Wien-Köln-Weimar, Böhlau Verlag.
- Kvideland, Reimund 1998a. Eit europeisk innslag i norsk tradisjonsforskning. *Verden var hennes tekst. Forskeren Lily Weiser-Aall. En minnebok 1898-1998*. Red.: Anne Moestue og Reimund Kvideland. Oslo, Norsk etnologisk gransking/Norsk Folkeminnelag, s. 115-130.
- Kvideland, Reimund 1998b: Bibliografi over Lily Weiser-Aalls trykte skrifter. *Verden var hennes tekst. Forskeren Lily Weiser-Aall. En minnebok 1898-1998*. Red.: Anne Moestue og Reimund Kvideland. Oslo, Norsk etnologisk gransking/Norsk Folkeminnelag, s. 131-143.
- Lilja, Agneta 1996. *Föreställningen om den ideala upppteckningen. En studie av idé och praktik vid traditionssamlade arkiv – ett exempel från Uppsala 1914-1945*. Uppsala, Dialekt- och Folkminnesarkivet.
- Lixfeld, Gisela 1994. Das "Ahnenerbe" Heinrich Himmlers und die ideologische-politische Funktion seiner Volkskunde. *Völkische Wissenschaft. Gestalten und Tendenzen der deutschen und österreichischen Volkskunde in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts*. Red.: Wolfgang Jacobeit, Hannjost Lixfeld og Olaf Bockhorn. Wien-Köln-Weimar, Böhlau Verlag, s. 217-255.
- Lixfeld, Hannjost 1994. Nationalsozialistische Volkskunde und Volkserneuerung. Mit einem Beitrag von Gisela Lixfeld. *Völkische Wissenschaft. Gestalten und Tendenzen der deutschen und österreichischen Volkskunde in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts*. Red.: Wolfgang Jacobeit, Hannjost Lixfeld og Olaf Bockhorn. Wien-Köln-Weimar, Böhlau Verlag, s. 175-339.
- Moestue, Anne 1998. Spørrelistearbeidet ved Norsk etnologisk gransking. *Verden var hennes tekst. Forskeren Lily Weiser-Aall. En minnebok 1898-1998*. Red.: Anne Moestue og Reimund Kvideland. Oslo, Norsk etnologisk gransking/Norsk Folkeminnelag, s. 93-113.
- Niem, Christina 1998. Et bidrag til folkloristikkens vitenskapshistorie. *Verden var hennes tekst. Forskeren Lily Weiser-Aall. En minnebok 1898-1998*. Red.: Anne Moestue og Reimund Kvideland. Oslo, Norsk etnologisk gransking/Norsk folkeminnelag, s. 19-46.
- Reichborn-Kjennerud, Ingjald 1927-1947. *Vår gamle trolldomsmedisin 1-5*. Oslo, Det Norske Videnskabs-Akademi.
- Skjelbred, Ann Helene Bolstad 1998. Kvinneliv og kvinneforskning. *Verden var hennes tekst. Forskeren Lily Weiser-Aall. En minnebok 1898-1998*. Red.: Anne Moestue og Reimund Kvideland. Oslo, Norsk etnologisk gransking/Norsk Folkeminnelags, s. 79-92
- Skjelbred, Ann Helene Bolstad 2006. Hva slags svar? Spørrelister som metode og materialet som kilde. *Kunnskapssamtaler. By og bygd 39*. Red.: Anne Moestue og Ann Helene Bolstad Skjelbred. Oslo, Norsk Folkemuseum, s. 22-41.
- Visted, Kristofer og Hilmar Stigum 1951-52. *Vår gamle bondekultur 1-2*. Oslo, Cappelens forlag.

- Weiser, Lily 1923. *Jul. Weihnachtsgeschenke und Weihnachtsbaum. Eine volkskundliche Untersuchung ihrer Geschichte*. Stuttgart, Verlag Friedrich Andreas Perthes.
- Weiser, Lily 1927. *Altgermanische Jünglingsweihen und Männerbünde*. Konkordia, Bühl.
- Weiser-Aall, Lily 1933. Der seelische Aufbau religiöser Symbole. *Zeitschrift für Volkskunde* 43, s. 15-46
- Weiser-Aall, Lily 1936/37. Erlebnisgrundlagen der Volksüberlieferungen. *Zeitschrift für Volkskunde* 46, s.193-198
- Weiser-Aall, Lily 1937. *Volkskunde und Psychologie. Eine Einführung*. Berlin u. Leipzig, Walter de Gruyter & Co.
- Weiser-Aall, Lily 1940. Jonas Lie som eidetisk fortellertype. *Nordisk tidsskrift* 16, s. 32-49
- Weiser-Aall, Lily 1952. Juletreet i Norge. *Norveg* 2, s. 21-84
- Weiser-Aall, Lily 1953a: Zauber. Bemerkungen zum Thema Erlebnisgrundlagen der Volksüberlieferung. *Schweizerische Archiv für Volkskunde* 59, s. 194-200.
- Weiser-Aall, Lily 1953b. *Julehalmen i Norge*. Oslo, Norsk Folkemuseum.
- Weiser-Aall, Lily 1953c: *Vassbæring i Norge*. Også trykt i *By og bygd* 7. Oslo, Norsk Folkemuseum.
- Weiser-Aall, Lily 1954. *Julenissen og julegeita i Norge*. Oslo, Norsk Folkemuseum.
- Weiser-Aall, Lily 1957. En samling norske julekort. S. 97-112 i *By og bygd* 11/1956-57.
- Weiser-Aall, Lily 1962/1963. Gelehrte Traditon über angeborene Fehler in der Volksmedizin. *Arv* 18/19, 226-262. Også utgitt 1963 s. 68-104 i *Papers on Folk-Medicine*. Red.: Tillhagen, Carl-Herman. Stockholm, Nordiska Museet.
- Weiser-Aall, Lily 1963. Gifteferdig ungdom. *Norveg* 10, s. 11-122
- Weiser-Aall, Lily 1968a. Arbeitsteilung zwischen Männern und Frauen. Bericht über einen Fragebogen des Instituts "Norsk Etnologisk gransking" in Oslo, Norwegen, ausgeschickt 1956. *Volkskunde und Volkskultur. Festschrift für Richard Wolfram*. Red.: Helmut Fielhauer. Wien, Institut f. Volkskunde der Univ. S. 428-431.
- Weiser-Aall, Lily 1968b. *Svangerskap og fødsel i nyere norsk tradisjon*. Oslo, Norsk Folkemuseum.
- Weiser-Aall, Lily 1973. *Omkring de nyfødtes stell i nyere norsk overlevering*. Oslo, Norsk Folkemuseum.

NOTER

- 1 Spørreliste nr.5
- 2 I et intervju i Aftenposten 29.9.2012 med Terje Emberland i forbindelse med utgivelsen av hans bok *Himmlers Norge* (2012) og omtale av Himmlers besøk på Norsk Folkemuseum, ble det hevdet at Lily Weiser-Aall da var konservator ved museet og derfor var til stede ved besøket. Emberland vedgår i en e-post til meg at hun ikke var ansatt ved museet på det tidspunkt og at det er en spekulasjon, som han beklager, at hun var til stede ved angitte anledning. Han opplyser i samme e-post at hun i et nyhetsblad for Ahnenerbe i 1945 hadde skrevet om kjærlighetsmotiver. Ennvidere opplyser han at flere studenter nå er interessert i å undersøke LWAs politiske holdning.
- 3 I et anbefalelsesbrev datert 29.6.47 for Eugen Fehrle står det at hun mottok det siste brevet fra ham i 1943. Brevsamlingens siste brev fra ham er imidlertid datert 20.6.38
- 4 Olaf Bockhorn skriver at han antar at Richard Wolfram på en reise til Oslo i 1943 møtte LWA (Bockhorn 1994:570). Det kan ikke verifiseres ut fra brevsamlingen. Der er ingen brev fra RW fra krigsårene. Derimot går det frem av et brev fra fagkollegaen Herman Tardel at LWA hadde besøk av Otto Höfler og Otto Huth høsten 1944. Snakket de da politikk, hennes arbeid for Ahnenerbe eller utvekslet de studie- og forskningsminner?
- 5 Hvem han var, er uvisst. Han nevner i et brev at han var opptatt med partiarbeid, men han er ikke nevnt i Jacobeit, Lixfeld og Bockhorn (1994).
- 6 Denne forskningen blir av Fure ikke satt i sammenheng med teori og metode for den herskende sammenlignende kulturforskning som ble bedrevet både i Tyskland og i Norden på denne tiden. Det viser hvor problematisk det kan være å gå inn i forskningshistorien for et annet fag enn sitt eget. Det avgjørende her må være hvordan Höflers, Weisers og Wolframs (og andres) forskning ble brukt i en

- politisk sammenheng, og av hvem. Jeg er imidlertid ikke kjent med om LWA noen gang tok avstand fra hvordan hennes forskning ble brukt.
- 7 I brev 30.9.43 fra Hermann Tardel fremgår at hun skriver ting som hun sender til professor i religionsvitenskap Otto Huth ved universitetet i Strassburg. Innen Ahnenerbe var han leder av Lehr- und Forschungsstätte für indogermanische Glaubensgeschichte. Hva det er hun har skrevet, er uvisst, bortsett fra en anmeldelse av Emil Birkelis bok *Fedrekult*, omtalt av Huth i brev av 29.7.1943. Sem Fure skriver at LWA «fikk forskningsmidler fra Ahnenerbe gjennom hele krigen for å skrive mindre spesialbestilte artikler» (Fure 201:32). «Gjennom hele krigen» er ikke riktig, og det oppgis ikke kilde til opplysningene. Ahnenerbes nyhetsblad fins ikke i Norge, og jeg har ikke funnet det formålstjenlig å låne det inn fra Tyskland for å sjekke hva LWA har skrevet der. Men jeg mistenker hennes bidrag for å være upolitiske og strengt faglige, i tråd med hennes forskningspublikasjoner for øvrig. Det vil samsvare med Terje Emberlands opplysning om at hun skrev om kjærlighetsmotiver. Se note 1. Det er forresten interessant at rektor ved UiO, Didrik Arup Seip, som var fange/internert i Tyskland, fikk en avtale med Ahnenerbe og Otto Huth om å forske og skrive om «Feststellung die Aufstellung aller bildhaften Zeugnisse zur germanischen Heldensage im nord-germanischen Raum» (Ms.fol.3887 C2, 23.5.1943). Sem Fure bemerker at «det er usannsynlig at Seip fullt ut forstod hvilket» faglig «selskap han var havnet i» (Fure 2011:249).
 - 8 Ms.fol.4250 M:1. Oversettelse av *Die volkstümlichen Feste des Jahres*. Og Ms.fol.4250 M:2: diverse artikler av Axel Olrik. Begge deler i maskinskrevet manus. Hun har ikke oppgitt disse som trykt i sin oversikt over publiserte arbeider som ligger i del N.
 - 9 Som fruene til en professor, altså fra tiden før hennes manns død.
 - 10 Oversettere er ikke søkbare og kan bare gjenfinnes ved finlesning av de bibliografiske innførslene i den trykte tyske bokfortegnelsen. Det har jeg ikke gjort.
 - 11 Terje Emberlands bok *Himmels Norge* avdekker en del av krigshistorien som i sin kompleksitet ikke har vært kjent tidligere. Men den viser at en slik kompleksitet bare kan belyses i en tid som vår med en utstrakt tilgang til et mangfold av kilder.
 - 12 Sak 5 på styremøte ved NF den 26. juni 1945.
 - 13 Hun nøt stor respekt blant kollegene Svale Solheim og Olav Bø som hadde vært aktive i motstandskampen. Likeledes av Andreas Ropeid som hadde vært fange i konsentrasjonsleiren Buchenwald.
 - 14 Wolfram hadde hatt en ledende posisjon i Ahnenerbe, men hadde flyttet til Sveits før krigens slutt. Han ble senere leder av det østerrikske prosjektet med å bygge opp et Volkskundatlas.